Α Ν Α Σ Κ Ο Π Η Σ Η
ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ 2006, 45(3):345–351

Ανθρώπινα δικαιώματα, υγεία και Νοσηλευτική

Στεφανία Χρυσοσπάθη
Ταγματάρχης, Προϊσταμένη ΜΕΘ, 401 Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο, Msc Δημόσιας Υγείας, Υποψήφια διδάκτωρ, Αθήνα

Τίνα Γκαράνη-Παπαδάτου
Νομικός, Τομέας Δημόσιας και Διοικητικής Υγιεινής, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας (ΕΣΔΥ), Αθήνα

401 Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι η διερεύνηση της σχέσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την υγεία και τη νοσηλευτική επιστήμη. Τα ανθρώπινα δικαιώματα στις μέρες μας αποτελούν μια παγκοσμιοποιημένη πολιτική αξία. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και η υγεία είναι έννοιες αλληλένδετες και αλληλοσυμπληρούμενες, επηρεάζοντας όλους τους τομείς έκφρασης της υγείας. Το Ελληνικό κράτος έχει κατοχυρώσει τα δικαιώματα του ανθρώπου, μέσω των Συνταγματικών δικαιωμάτων. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, αλλά και άλλοι Διεθνείς Οργανισμοί, περιλαμβάνουν το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ως βασικό στοιχείο του καταστατικού τους. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας είναι ο πρώτος οργανισμός που αναγνώρισε τη σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της υγείας και την κατοχύρωσε μέσω διακηρύξεων και διατάξεων. Για τη νοσηλευτική επιστήμη, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν ένα χρήσιμο εργαλείο στο κομμάτι της παροχής φροντίδας και έναν οδηγό στον τρόπο της μεθοδολογίας της ηθικής σκέψης. Το Διεθνές Συμβούλιο Νοσηλευτών υποστηρίζει την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και έχει αναπτύξει τη Χάρτα των δικαιωμάτων υγείας, καλύπτοντας τις μεγαλύτερες περιοχές όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα επηρεάζουν την υγεία των πληθυσμών.

Λέξεις-κλειδιά:
• Ανθρώπινα δικαιώματα • Υγεία • Νοσηλευτική

Υπεύθυνος αλληλογραφίας
Στεφανία Χρυσοσπάθη
Τ.Θ. 456, 190 09 Ντράφι, Αθήνα
Τηλ. 210-60 44 498, 6973-899 140
E-mail: S.Chris@nurs.uoa.gr

R E V I E W
NOSILEFTIKI 2006, 45(3):345–351

Human rights, health and nursing science

Stephanie Chrisospathe
RN, MSC Doctor candidate, ICU head nurse, 401 General Military Hospital, Athens, Greece

Tina Garanis-Papadatos
Lawyer, Public Health Sector and Administrative Hygiene, National Public Health School, Athens, Greece

401 General Military Hospital of Athens

ABSTRACT The aim of this review study is to examine the relationship between human rights, health and the nursing science. Nowadays human rights are a globalized political value. Human rights and health are bound together and one supplements the other, affecting all the aspects of health. In Greece human rights have been safeguarded through the Constitution. The United Nations and various other international organizations have included the Universal Declaration of Human Rights as a basic element in their constitution. The World Health Organization is the first organization which has acknowledged the relation of human rights with health, through declarations and agreements. For the nursing science the human rights constitute a useful tool, regarding the patient's care and a useful guide in ethical discourse. The International Council of Nursing supports the Universal Declaration of Human Rights and created a position statement covering a wide area, were the human rights affect the population's health.

Key words:
• Human rights • Health • Nursing science

Corresponding author
Stefanie Chrisospathe
P.O. Box 456 Ntrafi, GR-190 09 Athens, Greece
Tel. +30 210-60 44 498, 6973-899 140
E-mail: S.Chris@nurs.uoa.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η υγεία δεν θα πρέπει να αποτελεί μόνο μια ευχή αλλά ένα ανθρώπινο δικαίωμα, το οποίο θα πρέπει να επιδιώκουμε να το κατακτήσουμε»

Kofi Annan, Γενικός Γραμματέας ΟΗΕ

Η ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμπίπτει με την ιστορία της ανθρωπότητας και της ανθρώπινης εξέλιξης. Η σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της υγείας είναι αλληλένδετη και αλληλοσυμπληρούμενη. Η σχέση αυτή είναι σαφώς αποτυπωμένη σε κείμενα των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι αναγνώρισαν τη σχέση αυτή και την κατοχύρωσαν μέσω διακηρύξεων και διατάξεων. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο χώρο της υγείας στοχεύει στη διατήρηση της ελευθερίας και αξιοπρέπειας του ατόμου. Το Διεθνές Συμβούλιο Νοσηλευτών έχει αναγνωρίσει τη σχέση αυτή και την έχει καταγράψει στο κείμενο θέσης της, στο οποίο διατυπώνεται η σχέση της Νοσηλευτικής με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Το δικαίωμα αποτελεί μια από τις βασικότερες έννοιες του δικαίου, ο προσδιορισμός της οποίας έχει προσεγγιστεί από διάφορες πλευρές. Κατά την κρατούσα άποψη, δικαίωμα είναι η εξουσία που απονέμεται από το δίκαιο στο πρόσωπο για την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων του.[1] Ένας άλλος νομικός ορισμός ορίζει το δικαίωμα ως την εξουσία που απονέμεται από το δίκαιο και που μπορεί να εξυπηρετήσει την ικανοποίηση ανθρώπινων συμφερόντων.[2] Ο καθηγητής Ρούκουνας το 1995[3] περιέγραψε τον όρο δίνοντας έναν πιο περιεκτικό ορισμό: «Δικαίωμα είναι η εξουσία που το δίκαιο απονέμει σε ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο για να προβαίνει σε πράξη ή παράλειψη, ή να απαιτεί πράξη ή παράλειψη από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα και κυρίως από το κράτος». Το δικαίωμα, δηλαδή, προϋποθέτει όχι μόνο φορέα αλλά και χορηγό, που σημαίνει ότι δικαίωμα μπορεί να υπάρξει μόνο στο πλαίσιο της έννομης τάξης, δηλαδή του κράτους. Έτσι, το δικαίωμα προϋποθέτει κράτος, γιατί μόνο το κράτος είναι σε θέση να χορηγήσει και να κατοχυρώσει δικαιώματα.[4]

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι απόρροια πολυδιάστατης φιλοσοφικής, πολιτικής και κοινωνικής εξέλιξης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα αναλύουν τα αναγνωρισμένα δικαιώματα του ατόμου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, τα οποία σε μια δεδομένη φάση του πολιτισμού εξασφαλίζουν από τη μια μεριά το σεβασμό και την προάσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και από την άλλη τη διατήρηση της δημόσιας τάξης.[5] Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνοδεύουν την ανθρώπινη ύπαρξη, δόθηκαν από τη φύση στον άνθρωπο, απορρέουν από το φυσικό δίκαιο και αποτελούν τη σύγχρονη έκφραση των φυσικών δικαιωμάτων.[6] Το Ελληνικό Σύνταγμα,[7] στο άρθρο 25, ορίζει στην παράγραφο 1 ότι:

Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους……

Και στην παράγραφο 2 ότι:

Η αναγνώριση και προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη.

Η έννοια των δικαιωμάτων του ανθρώπου διαμορφώθηκε στη Δυτική Ευρώπη κατά το 17ο αιώνα και καθιερώθηκε μέσα από καθεστωτικές διακηρύξεις εθνικών συνελεύσεων και διεθνών οργανισμών. Ιστορικά, οι Άγγλοι το 1689 διακήρυξαν την ανωτερότητα του νόμου έναντι του βασιλιά με τη «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου» (Bill of rights), ενώ η εξέλιξη της διαμόρφωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου συνεχίστηκε στην Αμερικανική ήπειρο με τη «Διακήρυξη της ανεξαρτησίας» το 1774. Στην Ευρώπη, η Γαλλική επανάσταση οδήγησε στην ψήφιση από τη Συντακτική Εθνοσυνέλευση της «Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» το 1793. Το 1948, η επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που συστάθηκε από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ, συνέταξε την «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Η Διακήρυξη αυτή αποτελείται από κείμενο 30 άρθρων και υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ που συνήλθε στο Παρίσι στις 10 Δεκεμβρίου του 1948. Η διακήρυξη αυτή δεν είναι δεσμευτική για τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ, περιέχει όμως διατάξεις εθιμικού διεθνούς δικαίου. Οι συντάκτες της Διακήρυξης αυτής είχαν κυρίως ως στόχο την επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο όλων εκείνων οι οποίοι λόγω εθνικών, πολιτικών, κοινωνικών ή ηθικών προκαταλήψεων είχαν στερηθεί τα αστικά και πολιτικά

τους δικαιώματα. Βασικά σημεία της διακήρυξης είναι η ισότητα έναντι του νόμου, ο σεβασμός της ελευθερίας των άλλων, το τεκμήριο της αθωότητας κάθε κατηγορουμένου μέχρις ότου αποδειχθεί επίσημα η ενοχή του, η ελευθερία της σκέψης και των πεποιθήσεων, η ελευθερία της διαμονής, η ελευθερία της κυκλοφορίας, η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και του συνέρχεσθαι, κοινωνικά και οικογενειακά δικαιώματα, η ισοτιμία ανδρών και γυναικών, το δικαίωμα στο γάμο, την κοινωνική ασφάλιση, το δικαίωμα στην εργασία και την ανάπαυση. Καταδικάζει τη δουλεία, τα βασανιστήρια, το φυλετικό διαχωρισμό σε όλες του τις μορφές. Ιδιαίτερα στα άρθρα 21, 22, 25 γίνεται μνεία για την ισότητα πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας από κάθε πολίτη, που ως μέλος μιας κοινωνίας έχει το δικαίωμα της κοινωνικής ασφάλειας και το δικαίωμα να απολαμβάνει αγαθά που έχουν σχέση με την υγεία, την ιατρική φροντίδα και τις κοινωνικές υπηρεσίες, με ιδιαίτερη μνεία στις περιπτώσεις αναπηρίας, ανεργίας, ανικανότητας και τρίτης ηλικίας.[2,8]

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, το 1966, υιοθέτησε δύο ακόμη σημαντικά κείμενα με περιεχόμενο τα ανθρώπινα δικαιώματα, το «Διεθνές Σύμφωνο για τα πολιτικά και αστικά δικαιώματα» και το «Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα».[3] Στην Ελλάδα, τα παραπάνω κυρώθηκαν σύμφωνα με το νόμο 1532/85.[9]

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα, στο Άρθρο 12, αναφέρει:[10]

- Αναγνωρίζεται το δικαίωμα του κάθε ατόμου να απολαμβάνει το υψηλότερο εφικτό επίπεδο σωματικής και ψυχικής υγείας.
- Για την επίτευξη του παραπάνω δικαιώματος θα πρέπει κάθε πολιτεία να λάβει μέτρα για:
  - Τη μείωση της βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας καθώς και για την υγιή ανάπτυξη των παιδιών
  - Τη βελτίωση όλων των παραμέτρων που σχετίζονται με την περιβαλλοντική βιομηχανική υγεία
  - Την πρόληψη, τον έλεγχο και τη θεραπεία των επιδημιών, των ενδημιών, των επαγγελματικών και άλλων ασθενειών
  - Τη δημιουργία όλων των παραμέτρων που εξασφαλίζουν σε όλους υγειονομικές υπηρεσίες και ιατρική φροντίδα σε περίπτωση ασθένειας.

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα κατοχυρώνει το αναφαίρετο δικαίωμα στη ζωή και την ισότητα των ατόμων ως προς τη διαχείρισή τους από την πολιτεία και τους νόμους.[11]

Παράλληλα με τον ΟΗΕ, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν αναλάβει και περιφερειακοί διεθνείς οργανισμοί που ιδρύθηκαν μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στον Ευρωπαϊκό χώρο, το 1950 ψηφίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης η «Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», η οποία αργότερα συμπληρώθηκε με δώδεκα πρωτόκολλα. Θεωρείται το τελειότερο από τα υπάρχοντα σύμφωνα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γιατί προβλέπει μηχανισμούς προστασίας των δικαιωμάτων αυτών, την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.[12] Η Σύμβαση ισχύει και στο εσωτερικό Ελληνικό δίκαιο από το 1974 με το ΝΔ 53/1974.[13]

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προστατεύει πολιτικά και αστικά δικαιώματα, αλλά θεωρείται ελλιπής ως προς την προστασία κοινωνικών δικαιωμάτων. Για το λόγο αυτό, συμπληρώθηκε από τον Κοινωνικό Χάρτη της Ευρώπης το 1961, στον οποίο προβλέπονται κοινωνικά δικαιώματα, ένα από τα οποία είναι και το δικαίωμα της προστασίας της υγείας.[3] Στην Ελλάδα κυρώθηκε με το νόμο 1426/84.[14]

Στην Αμερικανική ήπειρο υπάρχει σε ισχύ η «Αμερικανική Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», η οποία έχει ως στόχο την ανάληψη υποχρεώσεων από τα κράτη-μέλη για την προστασία των δικαιωμάτων, όπως αυτά ορίζονται, και τη δημιουργία ενός συστήματος ελέγχου της προστασίας των δικαιωμάτων με τη σύσταση της Αμερικανικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Αμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.[10]

Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα εκφράζονται με τα συνταγματικά δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών και κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα της Ελλάδος.[7] Ακολουθούν τα σχετικά άρθρα.

Άρθρο 2, παράγραφος 1

«Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας».

Άρθρο 5, παράγραφος 1

«Έκαστος δικαιούται να αναπτύσσει ελευθέρως την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική,

οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη».

Άρθρο 7, παράγραφος 2

«Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, απαγορεύονται και τιμωρούνται όπως ο νόμος ορίζει».

Άρθρο 21, παράγραφοι 2 και 3

«Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο, έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος.

Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων».

Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα,[15] ως προοίμιο της νομοθετικής συνένωσης των Ευρωπαϊκών χωρών σε θέματα γενικού ενδιαφέροντος, ενσωματώνει ως νομικά δεσμευτικό το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και έτσι διασφαλίζεται ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της πολιτιστικής, θρησκευτικής, γλωσσικής πολυμορφίας και της εθνικής ταυτότητας των κρατών-μελών, καθώς και το αναφαίρετο δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, την προστασία προσωπικών δεδομένων, την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης και την απαγόρευση των βασανιστηρίων. Ειδικά σε σχέση με την υγεία, αναγνωρίζει στο Κεφάλαιο ΙΙ τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα αναφέρει διεξοδικά. Αναγνωρίζει την υγεία ως αγαθό προστατευόμενο από την πολιτεία και καθιστά υπεύθυνη την πολιτεία για την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας. Η προστασία της υγείας γίνεται από ένα κρατικά οργανωμένο σύστημα κοινωνικής ασφάλειας, προστατεύοντας την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και το δικαίωμα στη ζωή. Οι παρεμβάσεις της βιολογίας στην αναπαραγωγή και η διαιώνιση του ανθρώπινου είδους ορίζονται σαφώς, καθώς και η χρήση της βιοτεχνολογίας.

Γενικά, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αιτιολογημένες απαιτήσεις, τις οποίες άτομα ή ομάδες ατόμων μπορούν να έχουν από άλλους ανθρώπους ή από την κοινωνία. Μπορούν να διακριθούν σε τριών κατηγοριών δικαιώματα: τα ατομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτικά δικαιώματα. Τα ατομικά δικαιώματα στοχεύουν στην προστασία του ατόμου και της ελευθερίας του και το περιεχόμενό τους συνίσταται σε αξίωση αποχής του κράτους από ορισμένες δραστηριότητες του ατόμου. Τέτοια δικαιώματα είναι η προσωπική ελευθερία, το άσυλο της κατοικίας, η ελευθερία της έρευνας και εκπαίδευσης, το απόρρητο των επιστολών, η ελευθερία επικοινωνίας κ.ά. Τα κοινωνικά δικαιώματα θεμελιώνουν αξίωση για παροχή ορισμένων υπηρεσιών από το κράτος. Τέτοια δικαιώματα είναι το δικαίωμα για εργασία, η προστασία της υγείας και της μητρότητας, το δικαίωμα της κατοικίας κ.ά. Τα πολιτικά δικαιώματα έχουν ενεργητικό περιεχόμενο, το οποίο θεμελιώνει αξίωση συμμετοχής στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Τέτοιο δικαίωμα είναι το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι.[16]

Συμπερασματικά, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί βασικό στοιχείο του καταστατικού διεθνών οργανισμών και κατοχυρωμένο από το Ελληνικό Σύνταγμα.

ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Πολλές συζητήσεις έχουν γίνει σχετικά με το δικαίωμα στην υγεία ή στη φροντίδα υγείας ή, ακόμη, εάν η διατήρηση της υγείας είναι υποχρέωση και καθήκον όλων των ανθρώπων.[11] Η σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της υγείας είναι σαφώς αποτυπωμένη στα κείμενα των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι αναγνώρισαν τη σχέση αυτή και την κατοχύρωσαν μέσω διακηρύξεων και διατάξεων. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) ήταν ο πρώτος οργανισμός που αναφέρθηκε στο δικαίωμα στην υγεία.[5,11] Το καταστατικό του ΠΟΥ (1946) ορίζει ότι «η υγεία είναι η κατάσταση πλήρους φυσικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας και όχι μόνο η απουσία της νόσου ή της ανικανότητας». Ο ορισμός, δηλαδή, αναφέρεται στην έννοια του ατομικού δικαιώματος και συγχρόνως αντιμετωπίζει την υγεία ως κοινωνικό στόχο. Επίσης, διακηρύσσει ότι «η απόλαυση της ύψιστης στάθμης υγείας, που είναι δυνατόν να επιτευχθεί, αποτελεί ένα από τα βασικά δικαιώματα κάθε ανθρώπινου όντος, χωρίς διάκριση φυλής, θρησκείας, πολιτικής πίστης, οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης». Όμως, κάθε ένας έχει –σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Άλμα-Άτα– εκτός από το δικαίωμα στην υγεία και υποχρέωση να κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να εξασφαλίσει την υγεία αυτή. Μέσα σ' αυτή τη σύγχρο-

νη αντίληψη του δικαιώματος στην υγεία συνυπάρχουν τρία στοιχεία:[17]

– Το δικαίωμα στην υγεία μέσα στις ατομικές κοινοτικές και διεθνείς του διαστάσεις
– Το δικαίωμα στην «ύψιστης στάθμης υγεία» ως ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα
– Το δικαίωμα προσδιορισμού και συμμετοχής στην κοινωνική δραστηριότητα.

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το 1948, με την οποία ξεκίνησε η σύγχρονη εποχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο Άρθρο 25 αναφέρει:[8]

1. Κάθε ένας έχει το δικαίωμα να έχει τα απαραίτητα για τη ζωή, την υγεία και την ευημερία για τον ίδιο και την οικογένειά του, όπως το φαγητό, την ένδυση, τη στέγαση και την ιατρική φροντίδα, καθώς και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Κάθε ένας έχει το δικαίωμα της ασφάλειας σε περίπτωση ασθένειας, ανεργίας, ανικανότητας, μεγάλης ηλικίας ή σε καταστάσεις που είναι πέραν του προσωπικού του ελέγχου.
2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία τυγχάνουν ιδιαίτερης φροντίδας. Όλα τα παιδιά, είτε είναι γεννημένα εντός ή εκτός γάμου, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική φροντίδα.

Το κείμενο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν είχε νομική δεσμευτικότητα για τα διάφορα κράτη. Τα σύμφωνα όμως που ακολούθησαν ήταν νομικώς δεσμευτικά. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) καθώς και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα περιλαμβάνουν νομικώς δεσμευτικές διατάξεις που αναφέρονται στην υγεία.[5,11]

Το 1997, μια Σύνοδος της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ενδυνάμωση της πλουραλιστικής δημοκρατίας συμβάλλουν στη σταθερότητα της Ευρώπης. Επίσης, ότι η κοινωνική συνοχή αποτελεί μια από τις σημαντικότερες ανάγκες της ευρύτερης Ευρώπης και ένα συμπληρωματικό παράγοντα για την καλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε μια έκθεσή του, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αναφέρει ότι η υγεία και τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν αλληλένδετα φαινόμενα και συγχρόνως μια καινούργια έννοια της επόμενης χιλιετίας, η οποία χρειάζεται περισσότερη προσοχή από διεθνείς διακυβερνητικές οργανώσεις, τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.[11]

Σε κάθε περίπτωση, η σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την υγεία είναι μια σχέση αμφίδρομη, καθώς η προαγωγή και η προστασία του ενός συμβαδίζει και συμπληρώνει την προαγωγή και την προστασία του άλλου. Οι τρόποι με τους οποίους πραγματοποιείται αυτή η σχέση είναι πολύπλοκοι και σχετίζονται με την παραδοχή ότι η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία. Οι πολιτικές υγείας μπορούν μαζί με τα προγράμματα αγωγής υγείας να προάγουν αλλά και να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, ανάλογα με τον τρόπο σχεδιασμού τους. Επίσης, το ποσοστό των ευάλωτων ατόμων και οι συνέπειες της κακής υγείας μπορούν να μειωθούν με ενέργειες που προωθούν το σεβασμό, την προστασία και την άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η σχέση υγείας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά όχι μόνο το άτομο αλλά και το σύνολο. Οι πολιτικές υγείας πρέπει να έχουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως βασικό στοιχείο τους. Πρέπει να εξασφαλίζουν την ισότητα πρόσβασης σε ασφαλείς και ποιοτικές υπηρεσίες υγείας, με ιδιαίτερη μέριμνα στις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, στα δικαιώματα των ασθενών και στις κοινωνικές επιπτώσεις της βιοτεχνολογίας στο χώρο της υγείας.[18]

Τα ανθρώπινα δικαιώματα στο χώρο της υγείας σχετίζονται άμεσα με τις τεχνολογικές εξελίξεις στη βιοτεχνολογία και έχουν κοινωνικές προεκτάσεις σε θέματα προσβασιμότητας, διαθεσιμότητας, κόστους, ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών υγείας και διαχείρισης των σπάνιων πόρων. Τα δικαιώματα των ασθενών είναι αυτά που εκφράζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου και τους δίνουν νομική υπόσταση.[19]

Η υγεία περιλαμβάνει ένα σύνολο υπηρεσιών που έχουν ως στόχο την προστασία και προαγωγή της υγείας, την πρόληψη των νόσων, τη διάγνωση, τη θεραπεία, τη νοσηλεία και την αποκατάσταση. Η πραγμάτωση των παραπάνω επιτυγχάνεται μέσω των επαγγελματιών της υγειονομικής ομάδας, οι οποίοι καλούνται να εκπληρώσουν τις ανάγκες των ασθενών σε πολλά επίπεδα, όπως π.χ. του ασθενούς που αποζητεί ιατρικές συμβουλές, του ασθενούς που χρειάζεται νοσοκομειακή νοσηλεία, του ασθενούς που χρειάζεται παρακολούθηση, του ασθενούς με παροδική ανικανότητα, του

ασθενούς με αναπηρία και του ασθενούς που είναι σε τελική κατάσταση υγείας. Τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα είναι σεβαστά σε κάθε σχέση με τις υπηρεσίες υγείας.[10,11,16–22]

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα στη φροντίδα υγείας συμπεριλαμβάνουν τόσο τους αποδέκτες όσο και τους χορηγούς. Το Διεθνές Συμβούλιο Νοσηλευτών (ΔΣΝ) υποστηρίζει την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και έχει αναπτύξει τη Χάρτα των Δικαιωμάτων Υγείας καλύπτοντας τις μεγαλύτερες περιοχές όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα επηρεάζουν την υγεία των πληθυσμών, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας υγείας και της μεταρρύθμισης της φροντίδας υγείας. Οι νοσηλευτές αντιμετωπίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα καθημερινά σε όλο το φάσμα του επαγγελματικού τους ρόλου και υφίστανται μερικές φορές πιέσεις στην εφαρμογή των γνώσεών τους και των δεξιοτήτων τους κατά τρόπο καθοριστικό για τους ασθενείς. Το ΔΣΝ διακηρύσσει ότι πρέπει να υπάρχει αυξημένη επαγρύπνηση και απαραίτητα μια καλή ενημέρωση των νοσηλευτών αναφορικά με τη νέα τεχνολογία και τα πειράματα που μπορεί να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σήμερα, οι νοσηλευτές αντιμετωπίζουν όσο ποτέ άλλοτε περίπλοκα θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που προκύπτουν από καταστάσεις εμπόλεμων συγκρούσεων και πολιτικών αναταραχών.[23,24] Το αναθεωρημένο κείμενο θέσης του Διεθνούς Συμβουλίου Νοσηλευτών αναφέρει τα εξής:[23]

– Οι νοσηλευτές εφαρμόζουν τη φροντίδα υγείας ως βασικό δικαίωμα των ατόμων

– Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα επιλογής ή απόρριψης της φροντίδας

– Οι νοσηλευτές έχουν την υποχρέωση περιφρούρησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της διασφάλισης φροντίδας με επάρκεια και με μέσα σύμφωνα με τη νοσηλευτική ηθική και δεοντολογία

– Το ΔΣΝ υπερασπίζεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμπεριλαμβάνοντάς τα σε όλα τα επίπεδα της νοσηλευτικής εκπαίδευσης

– Οι νοσηλευτές είναι υπόλογοι για τις πράξεις τους στη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

– Οι Εθνικοί Σύνδεσμοι Νοσηλευτών έχουν την ευθύνη, με τη συμμετοχή τους, στη διαμόρφωση της νομοθεσίας αναφορικά με τα δικαιώματα των ασθενών

– Οι νοσηλευτές έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν το έργο τους σύμφωνα με τη νοσηλευτική νομοθεσία της χώρας όπου εργάζονται και σύμφωνα με τις αρχές ηθικής και δεοντολογίας της Νοσηλευτικής

– Οι νοσηλευτές έχουν το δικαίωμα της εργασίας σε ένα περιβάλλον ελεύθερο από τη βία και την κακομεταχείριση

– Οι Εθνικοί Σύνδεσμοι Νοσηλευτών χρειάζονται την υποστήριξη των νοσηλευτών στις σχέσεις προβληματικών καταστάσεων αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα

– Οι νοσηλευτές έχουν την υποχρέωση να αναφέρουν στους προϊστάμενούς τους ελεύθερα, στην περίπτωση που διαπιστώνουν ότι παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, ιδιαίτερα εκείνα που σχετίζονται με τη φροντίδα της υγείας και της ασφάλειας των ασθενών

– Οι νοσηλευτές μπορεί να αντιμετωπίζουν δίλημμα διπλής νομιμοφροσύνης, δηλαδή της διαμάχης μεταξύ επαγγελματικών καθηκόντων και υποχρεώσεων στον εργοδότη ή την πολιτεία. Η πρωταρχική ευθύνη των νοσηλευτών είναι προς αυτούς που χρειάζονται φροντίδα

– Οι νοσηλευτές αντιμετωπίζουν καθημερινά ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο το φάσμα του επαγγελματικού τους ρόλου

– Οι νοσηλευτές πρέπει να επαγρυπνούν ώστε να μην παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα κατά τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών και τη διενέργεια πειραμάτων

– Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εφαρμόζεται με ιδιαίτερη έμφαση σε περιπτώσεις συγκρούσεων, πολιτικών διαμαχών και πολέμων

– Ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να δίνεται στις ευάλωτες ομάδες, όπως γυναίκες, παιδιά, πρόσφυγες και στιγματισμένες ομάδες.

Σήμερα, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όσο ποτέ άλλοτε, δημιουργεί στο νοσηλευτή ειδικές ευθύνες και τον καθιστά υπεύθυνο της προάσπισης της ελευθερίας, της αυτονομίας του ατόμου και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Τα δικαιώματα των ασθενών αποτελούν μέρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτυπώνουν σαφώς τη σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την υγεία.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Μ. Δραγώνα-Μονάχου περιγράφει τα ανθρώπινα δικαιώματα ως εξής:[6] *«Ανθρώπινα» καθιερώθηκε στον αιώνα μας να λέγονται τα δικαιώματα που δικαιούται να έχει ο άνθρωπος ως άνθρωπος, με βάση την «ανθρωπότητά του» και μόνο. Τα ανθρώπινα δικαιώματα ανήκουν σε όλους τους ανθρώπους εξίσου δυνάμει της εγγενούς αξίας τους ως ανθρώπων και όχι των προσωπικών τους επιτευγμάτων. Αποτελούν το σύγχρονο ιδίωμα των λεγόμενων παλαιότερα «φυσικών δικαιωμάτων», των δικαιωμάτων δηλαδή που αρμόζουν στην ανθρώπινη φύση, «συνοδεύουν» την ανθρώπινη ύπαρξη, δόθηκαν από τη φύση στον άνθρωπο, απορρέουν από το φυσικό νόμο και αποτελούν θεϊκή δωρεά.*

Η υγεία αποτελεί ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, η πραγματοποίηση του οποίου απαιτεί τη συνεργασία και τη σύμπραξη πολλών ατόμων, θεσμών και φορέων, αλλά και την εναρμόνιση με τις βασικές αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αναφέρει ότι υγεία και ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν αλληλένδετα φαινόμενα και συγχρόνως μια καινούργια έννοια της επόμενης χιλιετίας, η οποία χρειάζεται περισσότερη προσοχή τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, καθώς οι πολιτικοί θεσμοί μπορούν παράλληλα να προστατεύσουν αλλά και να απειλήσουν τη δημόσια υγεία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσα στην κοινωνία. Οι νοσηλευτές, ως μέλη της υγειονομικής ομάδας και ως λειτουργοί παροχής φροντίδας, καλούνται να υποστηρίξουν και να προάγουν τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αρωγοί των νοσηλευτών και υποστηρικτές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο χώρο της υγείας θα πρέπει να σταθούν όλα τα μέλη της υγειονομικής ομάδας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σπυριδάκη ΣΙ . *Γενικές αρχές*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1985, Τεύχος Α΄, ΙΙ:79–176
2. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, 1984, 21:64–67
3. Ρούκουνας Ε. *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 1995
4. Δαγτόγλου ΠΔ. *Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά δικαιώματα*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, Κομοτηνή, 1991
5. Μανωλοπούλου-Βαρβιτσιώτη Κ. *Η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, Κομοτηνή, 1986
6. Δραγώνα-Μονάχου Μ. *Φιλοσοφία και ανθρώπινα δικαιώματα: Η φιλοσοφική προϊστορία και η ιστορία της έννοιας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη σύγχρονη προβληματική*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986
7. Σύνταγμα της Ελλάδος, Ν. 1975/86
8. http://www.Un.org/Overview/rights.html. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
9. ΝΔ 1532/1985
10. Mann MJ, Gruskin S, Grodin AM, Annas JG. *Health and human rights*. Routledge, New York, 1999
11. Beauchamp LT, Childress FJ. *Principles of biomedical ethics*. 3rd ed. Oxford University Press, N. York, USA, 1983
12. Ρουσοπούλου Ε. *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1981
13. ΝΔ 53/1974
14. ΝΔ 1426/1984
15. http://www.europa.eu.int/Ευρωπαϊκό Σύνταγμα
16. Μεράκου Κ, Γκαράνη-Παπαδάτου Τ. Δικαιώματα ασθενών: Μια νέα παράμετρος στη φροντίδα υγείας. *Ιατρική* 1999, 75:161–168
17. WHO/EUROPA. *A declaration on promotion of patients' rights in Europe*. WHO/EUROPA, 1994
18. Beauchamp LT, Walters L. *Contemporary issues in bioethics*. 6th ed. Thomson & Wadsworth, Belmont, USA, 2003
19. United Nations General Assembly resolution 1966, entered into force 1976. International Convenant on Economic, Social, and Cultural Rights
20. Carmi A. Human rights in medicine and law. In: Carmi A, Wax H (eds) *Patients' rights*. Tel Aviv, 2002:1–9
21. Iliev D, Vienonen M. Patients' rights development in Europe, December 1988. WHO/Europe Health Services Management, 1988
22. WHO/EUROPE. Citizens' choice and patients; rights. WHO/EUROPE, 1996
23. http://www.ICN.Ch. Διεθνές Συμβούλιο Νοσηλευτών
24. Fry TS, Johnstone MJ. *Ethics in nursing practice. A guide to ethical decision making*. International Council of Nurses, Blackwell Science Publ 1994. Μετάφραση-επιμέλεια Λεμονίδου Χ, Ιατρικές εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδης, Αθήνα, 2005, 10:160–162

Υποβλήθηκε: 15/11/2005
Επανυποβλήθηκε: 30/5/2006
Εγκρίθηκε: 3/7/2006